

Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom i mere za njeno sprovođenje u Srbiji u kontekstu obezbeđivanja pristupačnosti za osobe sa invaliditetom i podsticanja zapošljavanja ovih osoba

I Uvod

Osobama sa invaliditetom pripadaju sva ljudska prava i slobode koja su i svim drugim ljudskim bićima garantovana pravnim aktima opšte važnosti, bilo da je reč o dokumentima međunarodnog javnog prava ili o propisima unutrašnjeg prava.

Ljudska prava predstavljaju ogledalo unutrašnjeg napretka određenog društva i pitanje na kome ispit zrelosti polažu postojeći društveno- ekonomski sistemi, naglasio je u drugoj polovini prošlog veka veliki indijski državnik Nehru.¹ Ona predstavljaju osnov ljudskog postojanja i koegzistencije, primetio je generalni sekretar Ujedinjenih nacija Anan, apostrofirajući *univerzalnost, nedeljivost, uzajamnu povezanost i međuzavisnost ljudskih prava*. **2 Iz nedeljivosti i univerzalnosti ljudskih prava može se izvući zaključak da ona pripadaju svim pripadnicima ljudskog roda, samim tim i osobama sa invaliditetom!**

Iako osobama sa invaliditetom pripadaju sva prava garantovana univerzalnim dokumentima o pravima čoveka usvajanim pod okriljem Ujedinjenih nacija, ove osobe susretale su se sa preprekama u ostvarivanju ovih prava u praksi- predrasudama, marginalizacijom, diskriminacijom! Sve do Konvencije o pravima deteta invalidnost nije bila navođena izričito kao zabranjen osnov diskriminacije a osobe sa invaliditetom ostajale su „*nevidljivi građani*“, nisu uspevale da se izbore za uživanje svojih prava. Da bi otklonile ove probleme Ujedinjene nacije od sredine prošlog veka počinju da rade na usvajanju specifičnih akata čija svrha je bila da predvide mere i pruže smernice za ostvarivanje prava osoba sa invaliditetom u praksi. Krunu ovih napora predstavlja usvajanje Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom

II Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom

Proces usvajanja Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom

U decembru 2001. godine Generalna skupština Ujedinjenih nacija konsensusom je usvojila rezoluciju 56/168, kojom je formiran Ad hok komitet za razmatranje predloga nacrta Sveobuhvatne i integralne konvencije o zaštiti i promovisanju prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom. U radu Ad hok komiteta

¹ Avramov, S.- Kreća M., (1990.), Međunarodno javno pravo, Beograd, str. 243.

² Human Rights: A Compilation of International Instruments, Volume I (First Part), Universal Instruments, (2002), New York, Geneva, p. xiii

mogle su učestvovati sve države članice Ujedinjenih nacija (to pravo aktivno je koristilo više od stotinu dvadeset država), posmatrači, predstavnici organa i agencija UN, predstavnici nacionalnih ustanova za ljudska prava i NVO akreditovane pri UN (prevažodno organizacije osoba sa invaliditetom, ali i druge NVO).

Posle 8 zasedanja Ad hok komitet je sačinio nacrt Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom. Generalna skupština jednoglasno je usvojila Međunarodnu konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom 13. decembra 2006. godine. Konvencija je otvorena za potpis i ratifikaciju od 30. marta 2007. godine. Do sredine septembra 2008. Konvenciju je ratifikovalo 37 zemalja: Argentina, Australija, Bangladeš, Brazil, Čile, Egipat, Ekvador, El Salvador, Filipini, Gabon, Gvineja, Honduras, Hrvatska, Indija, Jamajka, Jordan, Južna Afrika, Katar, Kenija, Kina, Kuba, Mađarska, Mali, Meksiko, Namibija, Niger, Nikaragva, Panama, Paragvaj, Peru, San Marino, Saudijska Arabija, Slovenija, Tajland, Tunis, Turkmenistan i Španija. Konvencija je stupila na snagu 3. maja 2008. Potpisalo ju je 130 država. Srbija je potpisala Konvenciju i Opcioni protokol 17. decembra 2007. godine, u toku su pripreme za ratifikaciju.

Analiza najznačajnijih odredbi Konvencije

Svrha Konvencije je da promoviše, štiti i osigura puno i jednako uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane osoba sa invaliditetom i da promoviše poštovanje njihovog urođenog dostojanstva (član 1). Ona ne stvara nova prava za osobe sa invaliditetom, već predviđa mehanizme za ostvarivanje postojećih prava.

Osnovna načela Konvencije, zacrtana članom 3, jesu :

- (a) Poštovanje urođenog dostojanstva, individualna autonomija, samostalnost osoba sa invaliditetom, uključujući njihovo pravo da donose odluke o sopstvenim životima;
- (b) Nediskriminacija;
- (c) Puno i efektivno učešće i uključenost u sve sfere društvenog života;
- (d) Poštovanje različitosti i prihvatanje osoba sa invaliditetom kao dela raznovrsnosti ljudskog roda;
- (e) Jednakost mogućnosti;
- (f) Pristupačnost;
- (g) Jednakost muškaraca i žena;
- (h) Poštovanje razvijajućih kapaciteta dece sa invaliditetom i poštovanje prava te dece da očuvaju sopstveni identitet.

Srž Konvencije čine članovi 4, o opštim obavezama država potpisnica i 5 o garantovanju ravnopravnosti i nediskriminacije osoba sa invaliditetom. Države potpisnice obavezuju se da će osigurati puno ostvarivanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda za sva lica pod njihovom jurisdikcijom bez ikakve diskriminacije po osnovu invalidnosti.

Države potpisnice priznaju da su sve osobe jednake pred zakonom i imaju pravo na jednaku zaštitu pred zakonom, bez ikakvih diskriminacija (čl. 5). Države potpisnice zabranjuju bilo kakvu diskriminaciju po osnovu invalidnosti i garantuju svim osobama sa invaliditetom jednaku i efektivnu pravnu zaštitu od diskriminacije. Da bi promovisali ravnopravnost i ukinuli diskriminaciju, države potpisnice se obavezuju da preduzmu sve odgovarajuće korake kako bi osigurali pružanje razumnih adaptacija³. Posebne mere neophodne za postizanje i ubrzavanje de fakto jednakosti osoba sa invaliditetom, tj. afirmativne akcije, neće se smatrati diskriminacijom po osnovu invalidnosti shodno odredbama ove Konvencije (st. 4 čl. 5).

Konvencija između ostalog predviđa da će države potpisnice da preduzmu odnosno podstiču istraživanje i razvoj univerzalno dizajniranih predmeta, usluga, opreme i uređaja, što bi trebalo da iziskuje minimalno eventualno prilagođavanje i najniže troškove u cilju zadovoljavanja specifičnih potreba osobe sa invaliditetom, unapređenja njihove dostupnosti i korišćenja, kao i podsticanja univerzalnog dizajna u utvrđivanju standarda i smernica (odjeljak (f) stava 1 člana 4).⁴ Države takođe treba da preduzmu odnosno podstiču istraživanje i razvoj, dostupnost i korišćenje novih tehnologija, uključujući informacione i komunikacione tehnologije (odjeljak (g) čl. 4).

Pošto pristupačnost predstavlja jedan od suštinskih preduslova za puno i ravnopravno učešće osoba sa invaliditetom u svim oblastima društvenog života Konvencija izuzetno detaljno uređuje ovu materiju članom 9: Države potpisnice preduzeće odgovarajuće mere da osobama sa invaliditetom, na osnovu jednakosti sa drugima, osiguraju pristup izgrađenom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacione i komunikacione tehnologije, kao i drugim uslugama i pogodnostima namenjenim javnosti. Ove mere, koje će uključivati

³ Član 2 Konvencije izraz »razumne adaptacije« definiše kao neophodne i odgovarajuće modifikacije i prilagođavanja koje ne predstavljaju nesrazmeran ili neprimeren teret a potrebne su u konkretnim slučajevima kako bi se osobama sa invaliditetom garantovalo uživanje prava na jednakim osnovama.

⁴ Član 2 Konvencije izraz "univerzalni dizajn" definiše kao dizajn proizvoda, okruženja, programa i usluga koje koriste svi, u najvećoj mogućoj meri, bez potrebe prilagođavanja ili specijalnog dizajniranja.

identifikaciju i uklanjanje prepreka i barijera pristupačnosti, između ostalog će se primenjivati na:

- (a) Zgrade, puteve, prevoz i druge unutrašnje i spoljne pogone i postrojenja, uključujući škole, stambene objekte, medicinska zdanja i radna mesta;
- (b) Informacije, komunikacije i druge usluge, uključujući elektronske usluge i službe za slučaj vanrednih situacija.

Stav 2. člana 9. dalje uređuje neke od konkretnih mera koje će države preduzimati kako bi osigurale pristupačnost za osobe sa invaliditetom.

Konvencija dalje detaljno uređuje mere za uživanje različitih građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava od strane osoba sa invaliditetom. Države će mere za ostvarivanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava preduzimati progresivno, u skladu sa maksimalnim raspoloživim sredstvima.

Član 21 Konvencije uređuje mere kako bi osobe sa invaliditetom mogle da uživaju pravo na slobodu izražavanja i mišljenja, uključujući slobodu da traže, primaju i prenose informacije i ideje. One će ovo pravo uživati na osnovu ravnopravnosti sa drugima, uz upotrebu oblika komunikacije po svom izboru. Države strane ugovornice će preduzeti sve odgovarajuće mere kako bi osobama sa invaliditetom obezbedile uživanje pomenutog prava. Između ostalog, države će osobama sa invaliditetom pružiti informacije, koje su namenjene široj javnosti, u pristupačnim formatima i tehnologijama odgovarajućim za različite vrste invaliditeta, blagovremeno i bez dodatnih troškova. Takođe, pozivaće privatna pravna lica koja pružaju usluge širokoj javnosti, uključujući putem interneta, da pružaju informacije i usluge u pristupačnom i upotrebljivom formatu osobama sa invaliditetom.

Konvencija detaljno uređuje i osnivanje tela za praćenje sprovođenja Konvencije na nacionalnom nivou i Komiteta za prava osoba sa invaliditetom, koji će činiti nezavisni eksperti. Države imaju i mogućnost da potpišu Opcioni protokol o individualnim predstavkama posle ratifikacije Konvencije. Za dosledno sprovođenje Konvencije izuzento je važan mehanizam za praćenje primene, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom planu. Pored organa države u ovom procesu ključnu ulogu imaće osobe sa invaliditetom i njihove organizacije.

III Umesto ZAKLJUČKA: Mere za sprovođenje Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom u oblastima pristupačnosti i zapošljavanja osoba sa invaliditetom u Srbiji

Republika Srbija potpisala je Konvenciju i Opcioni protokol uz nju 17. decembra 2007. godine. U saradnji sa organizacijama osoba sa invaliditetom i Ministarstvom inostranih poslova, uz podršku Programa UN za razvoj UNDP, Sektor za zaštitu osoba sa invaliditetom Ministarstva rada i socijalne politike sačinio je analizu usklađenosti propisa Republike Srbije sa odredbama Konvencije i nacrt Akcionog plana za harmonizaciju propisa sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom. Ovaj dokument predstavljen je 27. januara 2008. godine. Očekuje se da Srbija ratifikuje Konvenciju do kraja 2008. ili početka 2009. godine!

U oblasti pristupačnosti Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom predviđa obavezu osiguravanja pristupa objektima od javnog interesa, javnim površinama i uslugama namenjenim javnosti (članovi 13 do 16), kao i mere za stvaranje pristupačnog okruženja (član 33) i obezbeđivanje pristupačnosti informacija (član 35). Materija poštovanja standarda pristupačnosti dalje je precizirana članovima 1, 14 i 41 izmena Zakona o izgradnji i planiranju, dok član 5 Zakona o javnom informisanju predviđa obavezu da se javne informacije učine dostupnim osobama sa invaliditetom.

U okviru usklađivanja propisa Republike Srbije sa odredbama Konvencije neophodno je izmeniti Zakon o javnim nabavkama i predvideti obavezu poštovanja standarda pristupačnosti kod dizajniranja, gradnje i pružanja svih objekata, informacija, komunikacija i usluga koje se finansiraju iz javnih izvora.

Vlada Srbije usvojila je Strategiju unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Srbiji 2007- 2015 28. decembra 2006. godine. Opšti cilj Strategije jeste unapređenje položaja osoba sa invaliditetom do pozicije ravnopravnih građana sa svim pravima i odgovornostima. Zadatak Strategije i akcionog plana jeste da definiše ciljeve, mere i aktivnosti koje će doprineti ugrađivanju socijalnog modela i pristupa zasnovanog na ljudskim pravima u mere kojima se definiše položaj osoba sa invaliditetom u Srbiji. Strategija definiše 6 opštih ciljeva. Peti cilj je obezbeđivanje pristupa osobama sa invaliditetom izgrađenom okruženju, pristupačnom prevozu, informacijama i komunikacijama, uslugama namenjenim javnostima. Radi ostvarivanja ovog cilja treba realizovati plan uklanjanja barijera i izgradnje pristupačnih objekata i usluga (mere 14.1 i 14.2 Strategije). Takođe treba podržati razvoj, istraživanje, proizvodnju i

primenu novih informacijsko- komunikacijskih tehnologija u cilju bolje pristupačnosti i pristupa informacijama i komunikacijama za osobe sa invaliditetom (mera 15.1 Strategije) .

Vlada Srbije usvojila je 29. novembra 2007. godine Zaključak o prihvatanju Informacije o potrebi omogućavanja dostupnosti informacija u elektronskom obliku organa državne uprave osobama sa invaliditetom. Neophodno je preduzeti mere kako bi ovaj Zaključak što pre i u potpunosti zaživeo u praksi, uz upotrebu propisanih međunarodnih WAI standarda pristupačnosti internet sajtova.

Doslednom primenom pomenutih propisa i strateških dokumenata stvoriće se jednake mogućnosti za puno učešće osoba sa invaliditetom u svim oblastima društvenog života u Srbiji.

dr Damjan Tatić